

Recenze

Peter Ondrejkovič: Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu

Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2007. 248 s.

Prof. PhDr. Peter Ondrejkovič, PhD., rozvíja svoju činnosť predovšetkým v rámci sociológie, sociológie výchovy a mládeže, sociálnej patológie. Českému čtenáři je znám jako autor řady monografií (např. Úvod do sociologie výchovy a mládeže. Bratislava: Veda, 2. vyd., 1998; Teórie socializácie v sociológii výchovy. Bratislava: Veda, 2004 aj.), i časopiseckých studií (Pedagogika, Pedagogická revue, Filozofia, Sociológia).

Publikace, s kterou seznamujeme čtenáře, se týká další oblasti zájmu autora, a to metodologické problematiky společenskovedního poznávání. Jde o rozsáhlou monografii, která si klade za cíl „přispět k vyplnění některých mezer mezi pragmatickými ‚návodý‘, jak ‚postupovat‘ ve společenskovedním výzkumu a složitými teoretickými pojednáními“. Základní pojetí monografie je dáno tím, že se autor cílevědomě věnuje především kvantitativním metodám vědecké práce. Představuje čtenáři text, který je na pomezí metodologie a filozofie, zároveň i příručky pro studenty, především doktorského stupně a adepty společenských věd. Ve svých výkladech se opírá o bohatou zahraniční, zvláště anglosaskou literaturu, využívá a zobecňuje práce slovenských autorů v dané oblasti.

Pod pojmem společenskovedního výzkumu má autor na mysli především sociologický výzkum a pojetí výzkumu v této oblasti. V úvodní kapitole se stručně zabývá některými obecnými problémy vědy, klade si otázku „co je věda v humanitních vědách“. Jádrem publikace se týká kvantitativních výzkumů v sociologii. V následujících čtyřech kapitolách jsou formulovány základní metodologické pojmy kvantitativního výzkumu a požadavky na kvantitativní výzkumy. P. Ondrejkovič podrobně analyzuje pojmy validita, reli-

abilita, klasifikace, explikace, rozebírá otázku přesnosti společenskovědních pojmů, problematiku axiomatizace, formalizace, operacionalizace, formuluje požadavky na kvantitativní výzkum. Spolu s problematikou kvantitativního výzkumu jsou zvláště objasněny pojmy, související s postupy operacionalizace, např. znak, konstanta, indikátor, standardizace, explorace, triangulace, axiomatizace, teoréma, teorie. Jsou také instruktivně popisovány jednotlivé kroky konkrétního výzkumného postupu. Řeší se otázky komplementarity kvalitativního a kvantitativního výzkumu ve společenských vědách a strategie kvantitativních metod výzkumu.

Nově působí partie věnované problematice modelů v teoriích společenských věd. Modely jsou interpretovány jako zvláštní druh teorie. Představují prostředek zkoumání reálného objektu, vytvořený na základě analogie. Mezi analyzovaným jevem a modelem existuje izomorfní vztah, tj. každému prvku zkoumaného jevu odpovídá prvek v rámci modelu. Přes různé názory na otázky používání modelů ve společenských vědách soudí autor, že modely a modelování poskytují velké možnosti teoretické analýzy jevů, které jsou předmětem sociálních věd. V těchto souvislostech rozebírá i otázky autopoietických a autokinetických systémů ve společenskovědních teoriích. Autopoiesis předpokládá model operacionálně uzavřeného systému. Zobrazuje proces autoreprodukce systému s tím, že jeho interakce s okolím jsou z daného hlediska sice reálné, ale irelevantní. Uvádí, že do teorií společenských věd pronikly myšlenky autopoiesis v podobě radikálního konstruktivismu. Podle tohoto výkladu údaje zprostředkované vědeckým výzkumem není možno považovat za nezávislé od výzkumného pracovníka. V pojetí radikálního konstruktivismu je sociální svět neustále a vždy znovu a znovu kontinuálně konstruovaný v procesu sociální interakce a komunikace. Zároveň P. Ondrejko se seznamuje s teorií sociologa N. Luhmanna, který podrobně rozpracoval tuto problematiku. Pokládá radikální konstruktivismus za směr, který se snaží o empiricky zdůvodněnou alternativu novodobého pozitivismu. Lidské poznání vnímá jako konstrukci a interpretaci.

Blízko radikálnímu konstruktivismu řadí další dvě paradigmaty sociálních věd, a to perspektivismus a relativismus.

Jako perspektivismus označuje myšlenkový směr, podle kterého je jakéholiv poznání nutně perspektivní povahy. Každé vědění je chápáním z určité perspektivy, vychází z hledisek, která jsou definována sociálními, kulturními, intelektuálními, politickými, morálními aj. zájmy příslušné konstrukce vědění.

Relativismus je krajním případem konstruktivismu. Podle něho neexistuje racionální základ, na němž by bylo možné posoudit jednu perspektivu jako lepší, než je ta druhá.

Existují i vyhraněné názory na využívání modelování ve společenských vědách, které je zcela odmítají (J. Baudrillard).

Celkové pojetí publikace svědčí o tom, že jde o zkušeného autora. Jeho výklad je jasný, vstřícný ke čtenáři. Není pochyb, že se recenzovaná práce může stát další vhodnou informací, případně učebnicí pro studující v oblasti společenských věd, především problematiky kvantitativního výzkumu. Autor se snaží shrnout a stručně vyjádřit dosavadní stav poznání nastolovaných témat, uvádí i existující rozporné názory na ně, takže jeho práce je informačně nasycena.

Zároveň si ovšem nelze ne všimnout, že některé partie v první kapitole obsahují určitá zjednodušení. Je to možná dáno i snahou o stručnost a jednoduchost vyjádření obsažených složitých problémů vědy. Postrádám i širší zařazení problematiky do určitých historicko-vývojových dimenzí. To je ovšem v souladu se zásadní filozoficko-metodologickou pozicí autora, kdy v úvodní části rozebírá především pozitivistické (novopozitivistické) koncepce, které vlastně přijímá za své teoretické východisko.

Publikace je opatřena bohatým seznamem literatury a jmenným rejstříkem. Velmi zajímavou součástí představují přílohy (s. 219–245). Obsahují mimo jiné fotografie, doprovázené stručnými charakteristikami vědecké činnosti významných filozofů, teoretiků vědy a metodologů dávnější i nedávné minulosti, příp. současnosti (F. E. D. Schleiermacher, T. Bayers, E. Husserl, W. Heisenberg, L. Wittgenstein, K. R. Popper, P. F. von Lazarsfeld, I. Lakatos, E. Durkheim, H. G. Gadamer, P. K. Feyerabend, H. Luhman, J. Habermas, M. Rorty, A. Koyré, A. Tarski, W. Stegmüller, I. Prigogine, V. Filkorn, A. Hirner, P. Gavora).

Publikace nepochybně může být inspirativní i pro studující a odborné pracovníky v oblasti pedagogických disciplin. Nutno přivítat, že v současné době nalézají aktuální opory pro hlubší studium jak obecných otázek metodologie vědy (např. Fajkus, B. *Filozofie a metodologie vědy*. Praha: Academia, 2005.), tak i zcela konkrétní poučení o postupech a technikách, které přináší recenzovaná monografie P. Ondřejkoviče.

Jarmila Skalková

Soňa Kořátková: Dítě a mateřská škola

Praha: Grada, 2008. 193 s.

Autorka úspěšné publikace *Hry v mateřské škole v teorii a praxi* (2005) vydala svou další knížku s tematikou předškolní výchovy. Postihuje v ní problematiku výchovy předškolního dítěte nejen v mateřské škole, ale i v rodině, pro niž vstupem dítěte do mateřské školy nastává v mnoha směrech nová životní situace. Práce S. Kořátkové přináší komplexní pohled na problémy výchovy dítěte tohoto věku z hlediska školy i rodiny. Vyznačuje se nejen odborným a výstižným zpracováním těchto otázek, ale současně též vlídným a empatickým přístupem k potřebám a problémům dítěte. Navíc chce v tomto směru také informovat učitele prvních tříd základní školy, neboť společným zájmem všech je na základě poznání dítěte tohoto věku společně usilovat o jeho optimální rozvoj.

Těmto náročným cílům dobře slouží struktura knihy, která se ve čtyřech kapitolách postupně zabývá dítětem v rodinném prostředí, spoluprací mateřské školy s rodiči, charakteristikou současné mateřské školy a obsahem předškolního vzdělávání. Všechny informace jsou věcné, obsahově přesné a jsou podány s vnitřním zaujetím, takže osloví a získají každého čtenáře. Zevrubná znalost problematiky, podepřená argumenty a údaji z odborné literatury i z výzkumů řadí publikaci k vědeckým studiím, v níž však je logická argumentace doprovázena láskou k dítěti, hlubokým zájmem o jeho osudy. Autorka prokázala mistrovství v tom, že dokázala spojit obě hlediska v harmonický celek a vytvořit tak dílo, které u adresátů najde adekvátní přijetí.

První, nejobsáhlejší kapitola přináší podrobné poučení o postupném vrůstání novorozence do rodiny a poukazuje na potřeby rodící se osobnosti, ale též na situace, v nichž by se rodiče měli správně orientovat a rozhodnout, jak postupovat, aby se z dítěte nestal tyran, ale hodnotný občan demokratické společnosti. Autorka věnuje pozornost nejen potřebám dítěte, ale představuje dítě též jako objevitele velkého světa dospělých, v němž ověřuje své možnosti, poznává tajemství řeči, konfrontuje sebe s druhými lidmi. Autorka zdůrazňuje, že je žádoucí, aby si dítě osvojilo pravidla života rodiny a aby postupně na tomto základě přijalo nezbytný řád, na němž se zakládá zdravá lidská společnost.

Po zdařilém uvedení do složitého a svým způsobem náročného světa předškoláka následují informace o mateřské škole. Jsou určeny pro rodiče, neboť radí, o čem přemýšlet při vstupu dítěte do mateřské školy. Autorka podrobně informuje o tom, o co se současná mateřská škola snaží, jak hledá nedirektivní přístupy k dítěti i jak mateřská škola připravuje dítě na základní školu. Nastiiňuje také pohled do budoucnosti mateřské školy, která by měla dát každému dítěti takové individuální vybavení, aby podle svých předpokladů dosáhlo optimálního stavu rozvoje. Na základě výzkumných šetření autorka ukazuje, že učitelky naší mateřské školy se snaží vytvářet v ní takové prostředí, které je otevřené dítěti a jeho potřebám, že usilují o spolupráci s rodinou a že mají k dětem dobrý vztah.

V poslední kapitole je podrobně analyzován obsah předškolního vzdělávání. Autorka seznamuje s Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání a vyzvedává jeho komplexní zaměření. Velkou pozornost věnuje osobnostnímu a sociálnímu rozvoji dítěte i skupinovému soužití dětí. Cenné jsou informace zaměřené na popis modelů mateřských škol, s nimiž se rodiče mohou setkat, případně zvolit pro své dítě. Je to mateřská škola waldorfská, Marie Montessoriové, Začít spolu a mateřská škola s programem podpory zdraví. U každého modelu si autorka všimá základních myšlenek, které jej charakterizují, cílů i konkrétního zaměření výchovné práce. V závěru publikace autorka shrnuje zásady vyjadřující, jak společně pracovat ve prospěch rozvoje dětí.

Cíle, které si autorka ve své publikaci vytyčila, jsou mnohostranné i náročné. Kniha by měla sloužit pro další vzdělávání učitelek mateřských škol, ale i pro získání příslušné kvalifikace, měla by oslovit rodiče předškolních dětí i učitele prvních tříd základních škol. Všechny tyto záměry kniha naplňuje, a to proto, že je napsána s vysokou erudicí, s hlubokou koncentrací na podstatné otázky dané problematiky, se znalostí pedagogické teorie i praxe a s přesvědčivým zaujetím. Text knihy se vyznačuje jasností formulací i přesností pojmenování, ale hlavně též upoutává vytříbeným stylem. Kniha bude nepochybně patřit k základním pracím o problematice mateřských škol.

Josef Maňák

Kolektiv autorov: Profesionálny rozvoj učiteľa

Prešov: Metodicko-pedagogické centrum v Prešove, 2006. 161 s.

Publikace byla vydána jako součást řešení úloh Ministerstva školství Slovenské republiky *Koncepcie celoživotného vzdelávania učiteľů*. Obsahuje šest kapitol logicky řazených za sebou, od teoretických východisek, konstatování současného stavu až po konkrétní návrhy a dokumenty. Určená je pro vzdělávací potřeby pedagogických pracovníků škol a školských zařízení východního Slovenska.

První kapitola představuje učitelské povolání v souvislosti s pojmy profese, semiprofese a proces profesionalizace. Autorka B. Kosová rozebírá učitelskou profesi a porovnává její znaky s vybranými obecnými znaky jednoznačných profesí. V závěru svého příspěvku konstatuje, že vysokoškolská příprava učitelů je jen východiskem pro jejich budoucí profesionalitu.

B. Kasáčová ve druhé kapitole probírá tři úrovně profesionality – individuální úroveň, společenskou a kvalifikační. Jednotlivé úrovně profesionality všeobecně vyjadřuje ve třech dimenzích (s. 20). Zaujala nás především „odborná dimenze učiteľskej profesie“, rozčlenění na jednotlivé fáze profesní dráhy učitelů. Velký prostor je věnován profesnímu startu – tzv. začínajícímu učiteli a jeho problémům. V kapitole se hovoří i o období „profesionálneho vyhasinania“. Autorka připomíná známé výsledky výzkumů, že učitelé, kteří studují, účastní se vzdělávacích akcí, daleko méně podléhají syndromu vyhoření. Zajímavý je výsledek výzkumu Kurelové (s. 33), která zkoumala rozdíly mezi profesní únavou učitelek-žen a učitelů-mužů staršího věku. Ženy jsou více unavené interpersonální stránkou profese, muži mají tendenci méně inovovat svou práci, chtějí dokončit kariéru bez novot, v klidu (neznamená to ovšem, že by nesouhlasili s inovačními trendy).

Kompetence a způsobilost učitelů je tématem třetí kapitoly. Autorky B. Kasáčová a B. Kosová shrnují evropské trendy vnímání problematiky učitelských kompetencí a předkládají návrh na strukturu kompetenčního profilu učitele ve Slovenské republice. Návrh počítá s kurikulární reformou. Tím se zvýší rozhodovací pravomoci učitele i jeho zodpovědnost ve vyučovacím procesu (s. 47).

Čtvrtá kapitola podává přehled vybraných významných strategických dokumentů týkajících se učitelské profese (autoři B. Kasáčová a M. Valica). Uvedené dokumenty jsou chronologicky seřazeny a u každého z nich je po-

daná charakteristika dokumentu se základními myšlenkami dokumentu. Na mezinárodní dokumenty reagovalo i Ministerstvo školství Slovenské republiky vytvořením dokumentů různé úrovně. Připomínáme hlavně „Národní program výchovy a vzdělávania“.

Současné strukturální a obsahové změny ve vysokoškolské přípravě učitelů jsou obsahem další kapitoly autora B. Pupaly. Uvedená kapitola zasluhuje velkou pozornost. Domníváme se, že bude zajímavá nejenom pro učitele, ale především pro studenty a odbornou veřejnost. V důsledku platného vysokoškolského zákona nastala situace, kdy bylo nutné vytvořit novou soustavu studijních oborů a studijních programů, změnit jejich celkovou strukturu a vymezit rámcové obsahy jednotlivých studijních oborů. Na tomto úkolu pracovaly týmy expertů a výstupem byly dokumenty v podobě „Sústavy odborov vysokoškolského vzdelávania v SR a opisov študijných odborov“ (s. 60), vydané a zpracované ministerstvem školství. Shoda soustavy studijních oborů s mezinárodními dokumenty a klasifikačními kritérii, plné uplatnění trojstupňového modelu vysokoškolského vzdělávání, akceptování kreditní formy vysokoškolského vzdělávání – to byl výčet jenom některých důležitých myšlenek, které hrály roli v přípravě nového dokumentu. Pro naše učitele zřejmě bude zajímavé členění konkrétních oborů ve skupině „Učiteľstvo, vychovávateľstvo a pedagogické vedy“. Autor poukazuje na nejvýraznější změny v novém členění. V příspěvku je podrobněji mimo jiné zdůvodněná i nová struktura oboru Predškolská a elementárna pedagogika a Špeciálna pedagogika (v příloze publikace můžete prostudovat „opisy študijných odborov 1.1.1. a 1.1.5. – Študijný odbor Učiteľstvo akademických predmetov a Študijný odbor Predškolská a elementárna pedagogika“). Autor zároveň poukazuje na nedostatky nové soustavy studijních oborů. Popisuje několik problémů, např. nedořešené vymezení příbuzných studijních oborů. Autor připomíná i počáteční argumentace proti zavedení bakalářského stupně pedagogických oborů. Podobně jako u nás v České republice panovala obava, aby se zavedením bakalářského stupně nestalo samozřejmostí, že učitelé stačí k získání kvalifikace absolvování pouze tohoto stupně. V podkapitole 5.8 je analýza oborů, které ve svém profilu obsahují učitelské zaměření. Jasně z ní vyplývá, že učitelskou kvalifikaci „pre vyučovanie akademických, teoretických profesijných, uměleckých a výchovných predmetov na základných a stredných školách“ je možné získat až absolvováním magisterského studia (s. 79). V kapitole je zahrnuto velmi mnoho nových informací.

Poslední kapitola seznamuje s rozšířenou verzí publikovaného návrhu koncepce „Profesijný rozvoj učitelov v kariérnom systéme“. Autoři I. Pavlov a M. Valica velmi podrobně vysvětlují tento model.

Publikace představuje výsledky práce na nové koncepci zvyšování profesionalizace učitelů na Slovensku. Doporučujeme se s ní seznámit, v ní uvedené informace určitě mohou být zajímavé i pro české pedagogy.

Iva Macháčková

David Greger a Věra Ježková (eds.) Školní vzdělávání – zahraniční trendy a inspirace

Praha: Karolinum, 2007. 266 s.

Rozvíjanie národnej vzdelávacej sústavy v intenciách medzinárodných trendov si vyžaduje sústavný pedagogický výskum, poskytujúci podnety pre priebežné a systematické systémové zmeny, smerujúce k zvyšovaniu jeho kvality. Ide hlavne o základný výskum v oblasti vzdelávacej politiky, hodnotenia kvality vzdelávania a porovnávacej pedagogiky. Kvalitné výskumné pracoviská a projekty sú nevyhnutnou podmienkou udržiavania národných edukačných systémov v hre v medzinárodnej konkurencii na vzdelávacom trhu. Ako dobrý príklad, aj pre okolité krajiny, môže slúžiť projekt Centrum základného výskumu školného vzdelávania, realizovaný spoločne Ústavom výskumu a rozvoja vzdelávania Pedagogickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe a Centrom pedagogického výskumu Pedagogickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne (bližšie – Orbis Scholae 1. Praha: PF UK, 2006. ISBN 80-729-278-4). Jedným z posledných inšpiratívnych výstupov je zborník, ktorý sa venuje vybraným aspektom vzdelávacej politiky a edukačnej reality v niektorých krajinách Európy a sveta z pohľadu českých odborníkov.

Ak vnímame túto publikáciu ako výsledok snahy poukázať na multidimenzionálnosť možných aspektov skúmanej problematiky, tak potom to, čo je často nedostatkom zborníkov tohto typu, prílišná tematická heterogenita, sa v recenzovanej publikácii ukázala ako pozitívum. Je to iste vec pohľadu čitateľa, ale z môjho pohľadu je desať rozmanitých tém, prezentovaných v rovnakom počte samostatných štúdií, zaujímavým čítaním nielen o tom, ako vidí konkrétny problém český autor, ale aj tým, že poukazujú na témy,

ktoré „hýbu a ako hýbu“ vzdelávacou politikou a skúmaním edukačnej reality v Európe a vo svete.

Takto to vnímajú zrejme aj sami editori, keď v úvode k publikovaným príspevkom hovoria o tom, že majú priniesť „*nový pohľad na českú školu*“ v zrkadle súčasných trendov. Z uvedeného je zrejmé, a je to aj tak deklarované, že publikácia má byť príspevkom k rozvoju českej porovnávacej pedagogiky. Aj keď v niektorých príspevkoch prvoplánovo nejde o komparáciu charakteristík a fungovania vzdelávacích systémov v rôznych krajinách, možno súhlasiť s takýmto vymedzením.

Publikácia je rozdelená do troch tematických oblastí. Úvodná časť je ponímaná ako homogenizujúca a má za úlohu vymedziť ideový rámec obsahovej rozmanitosti uverejnených príspevkov. Jej jadro tvoria dve štúdie. Jedna, *Srovnávací pedagogika v českém kontextu*, je z pera renomovanej odborníčky Elišky Walterovej. V nich autorka, okrem relatívne stručnej ale výstižnej charakteristiky vývoja porovnávacej pedagogiky v „*českom kontexte*“, venuje priestor súčasnému ponímaniu, problémom a úlohe porovnávacej pedagogiky pri tvorbe vzdelávacej politiky v Čechách.

Druhý príspevok z úvodnej časti zborníka *Kvalita a spravodlivosť ve vzdělávání*, ktorého autorom je David Greger, sa podľa môjho názoru môže stať v súvislosti s pojmom spravodlivosť, pre niektorých odborníkov hlásiacim sa k takzvanému konzervatívnemu prístupu v pedagogike, dobrým dôvodom pre odbornú diskusiu, či polemiku. Faktom je, že autor sa vo veľmi solídne spracovanej štúdii pokúsil vymedziť obsah a ponímanie týchto dvoch pojmov, ktoré sa často používajú vo vzťahu k charakterizovaniu edukačných systémov. Zdôrazňuje ich nejednoznačnosť a neustálenosť a ozrejmuje, v akých podobách sa tieto dva pojmy objavujú v súčasnom odbornom diskurze. Zároveň aj zdôvodňuje, prečo sú príspevky v ďalších dvoch častiach publikácie rozdelené do dvoch tematických okruhov – Kvalita a Spravodlivosť.

Ďalšia časť publikácie, pod názvom Kvalita, obsahuje päť štúdií, ktoré sú tematicky pomerne rozmanité. Koncepcne ich zjednocuje pokus o mapovanie niektorých konceptuálnych oblastí, ktoré sú v súčasnej medzinárodnej odbornej diskusii o kvalite vzdelávania jedny z najfrekventovanejších.

Štúdia A. Gröschlovej *Zavádění evropské dimenze do školního vzdělávání* sa pokúša o určitý prienik do problematiky týkajúcej sa možnosti školy a školského vzdelávania v oblasti nazývanej európska dimenzia v medzinárodnom kontexte. Problém ilustruje na porovnaní Slobodného štátu Sasko

a Českej republiky s dôrazom na niektoré aspekty postojov a prístupov učiteľov k danej problematike.

Príspevok Jozefa Maňáka *Kompetence ve struktuře kurikula* možno považovať za jadro tejto časti publikácie, lebo sa týka pojmov kompetencia a kurikulum ponímaných buď ako strešných, či východiskových pojmov v rámci prezentovaných konceptuálnych oblastí odkazujúcich na pojem kvalita vzdelávania. Autor sa sústredil hlavne na vymedzenie pojmu kľúčové kompetencie a ich miesto v štruktúre kurikula základnej školy. Aj keď ide o spracovanie problematiky v kontexte českej školy, poňatie pojmu kompetencia a kľúčové kompetencie vychádzajú z porovnávania rozličných prístupov jednotlivých autorov, ktorí sa problematikou zaoberajú a to aj v medzinárodnom kontexte. S tým súvisia aj prirodzené pojmové nezrovnalosti a nejasnosti. Z uvedeného dôvodu je zaujímavé, ako sa problému zmocnil rešpektovaný autor a to nielen vo vzťahu k problematike zaradenia týchto pojmov do vedeckej systematiky pedagogiky, ale aj vo vzťahu k pedagogickej praxi a školskej reforme.

Pedagogickej praxe a otázok potreby školskej reformy sa dotýka aj ďalší príspevok od autorov Tomáša Janíka a Veroniky Najvarovej, *Problém školního vzdělávání ve světle výzkumů TIMSS a PISA (Porovnání situace v České republice a v Německu)*. Téma posledných medzinárodných porovnávacích výskumov vzdelávania realizovaných v rámci krajín OECD do určitej miery rezonuje, vďaka jej uchopeniu masmédiami, aj v širšej verejnosti. Autori sledujú, ako sa v rovine vzdelávacej politiky a pedagogického výskumu vyrovnávajú s problémom v Čechách a v Nemecku. Na zamyslenie je hlavne zistenie, že na rozdiel od Nemecka sa v Čechách (ale ani na Slovensku) nerealizujú následné výskumy, ktoré by využívali potenciál výskumov TIMSS a PISA pre lepšie poznanie a skvalitňovanie vzdelávacieho systému.

Posledné dva príspevky tejto časti publikácie *Raná výuka cizím jazykům jako jeden z aktuálních úkolů jazykové politiky Spolkové republiky Německo a České republiky* autorky Věry Ježkovéj a *Strategie implementace ICT na Novém Zélandu a v České republice* napísanej Markétou Černou sa venujú oblastiam, ktoré sa považujú za jedny z cieľových i obsahových domén modernizácie školského kurikula aj v širšom medzinárodnom kontexte. Inšpiratívne je hlavne poznanie, ako sa tieto témy ponímajú v kultúrnom kontexte komparovaných krajín a to aj v takých súvislostiach, ktoré sú u nás často prehliadané.

Posledná časť publikácie sa vzťahuje k rozmanitým aspektom nazerania na problematiku spravodlivosti vo vzdelávaní. Tento pojem sa v našich pod-

mienkach (v Čechách i na Slovensku) dostáva do popredia hlavne v súvislosti s problémom úspešného začleňovania rómskej populácie žijúcej v sociálne znevýhodňujúcich podmienkach do vzdelávacieho procesu. Päť príspevkov tejto časti publikácie však poukazuje na širšie súvislosti a komplexnosť ponímania obsahu pojmu spravodlivosť vo vzdelávaní. Za pozoruhodné pritom považujem to, že sa to autorom podarilo realizovať na výsostne odbornej úrovni, bez ideologických konotácií, k čomu sa práce na túto tému dosť často uchýľujú.

Autorský vklad Davida Gregera má podobu dvoch štúdií – *Spravedlivosť vzdelávacích systémů členských zemí EU* a *Spravedlivosť evropských školských systémů očima žáků*. V prvej z nich sa autor venuje problematike spravodlivosti vo vzdelávaní ako komplexnému problému a to jednak z pohľadu takpovediac objektívneho, vo svetle výskumných zistení medzinárodného tímu odborníkov v rámci skupine EGREES, ako aj z pohľadu subjektívneho, ktorý predstavuje postoj žiakov k spravodlivosti vo vzdelávaní v kontexte školy, ktorú navštevujú. Obidve štúdie majú komparatívny charakter, s cieľom porovnať českú edukačnú realitu z aspektu spravodlivosti so situáciou v niektorých vybraných krajinách EU. Tieto dve štúdie možno považovať za ťažiskové v časti Spravodlivosť a to hlavne z dôvodu komplexnosti v prístupe ku skúmaniu daného javu, ako aj z pohľadu jeho zasadenia do širších medzinárodných súvislostí.

Problém spravodlivosti vo vzdelávaní môže byť vnímaný aj z pohľadu možnej participácie žiakov na riešení problémov svojej školy. Tomuto aspektu sa venuje Jiřina Novotná v príspevku *Participace dětí ve škole – evropský koncept a příklady jeho realizace ve vzdělávací politice*. Autorka vníma tento jav ako súčasť práv dieťaťa a pokúša sa ho vymedziť v medzinárodnom kontexte na základe relevantných európskych dokumentov. Sleduje pritom rozmanité poňatia a úrovne participácie, historické súvislosti vývoja prístupov k tomuto problému a ilustruje ich na príklade Švédska, Nemecka, Rakúska a Francúzska.

Otázka spravodlivosti vo vzdelávaní je z pohľadu žiakov najčastejšie vnímaná v rovine školského hodnotenia. Tejto problematike sa venuje príspevok Karla Starého *Formativní hodnocení ve školní výuce*. Zdalo by sa, že na túto tému už bolo toho napísané dosť. Autor sa však venuje téme z aspektu komparácie frankofónnych, nemeckých a britských prístupov k ponímaniu a využívaniu formatívneho hodnotenia v školskej praxi. Veľmi dobre spracovaná štúdia poukazuje na niektoré, v našich podmienkach málo frekventované

aspekty formatívneho hodnotenia ako perspektívnej témy pedagogického výskumu a to nielen v súvislosti so spravodlivosťou vo vzdelávaní.

Kým Karel Starý pristupuje k hodnoteniu, resp. formatívnemu hodnoteniu zo všeobecného hľadiska, Věra Ježková vo svojom príspevku *Evropsky sjednocené hodnocení jazykových znalostí* poukazuje na problematiku z hľadiska vyučovania cudzích jazykov v škole. V centre jej pozornosti je sebahodnotenie žiakov ako jedna z podôb formatívneho hodnotenia. Aj v tomto prípade však ide o porovnávaciu štúdiu, ktorá vymedzuje problematiku v medziach spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky a Európskeho jazykového portfólia ako nástroja na hodnotenie jazykových znalostí a zručností.

Ak sa editori vyslovili v úvode práce, že zborník považujú za malý príspevok k rozvoju českej porovnávej pedagogiky, tak s tým možno len súhlasiť. Ba čo viac, zborník obsahuje aj implicitné presahy nad deklarovaný rámec, čím podnecuje k zamysleniu minimálne v troch smeroch. Prvý je o mieste porovnávej pedagogiky v systéme pedagogických vied v situácii, kedy sa národný vzdelávací systém ocitá v širšom medzinárodnom priestore, v ktorom sa čím ďalej, tým viac akcentuje potreba vzdelávania ako determinantu spoločenského a hospodárskeho rozvoja. Druhý je o potrebe vymedziť indikátory toho, čo určuje dobre fungujúci vzdelávací systém v medzinárodných súvislostiach a následne o možnostiach jeho aplikácie na národné podmienky. A ten tretí je o potrebe vedecky podloženého poznania stavu vzdelávacieho systému ako východiska jeho reformy a rozvoja smerom k medzinárodne porovnateľnej funkčnosti a kvalite. K tomu môže slúžiť tento zborník ako veľmi dobrý inšpiračný i študijný zdroj.

Štefan Porubský

Tomáš Kasper: Německé venkovské výchovné ústavy – analýza reformně pedagogického konceptu a příklad Svobodné školní obce v Litoměřicích v meziválečné ČSR

Praha: Pedagogická fakulta UK v Praze, 2008.

Tomáš Kasper předkládá pedagogické veřejnosti rozsáhlou práci o venkovských výchovných ústavech, které tvořily významnou součást německého reformně pedagogického hnutí. Na rozdíl od řady přehledových a kompa-

račních prací, které se v dějinách pedagogiky vracejí k řadě publikovaných materiálů, čtenář má po delší době možnost číst dílo založené na studiu a analýze původních a do této doby neprobádaných archivních materiálů. Text čtenáře uvádí do pečlivě zpracovaného ideového a historického rozboru meziválečných německých hnutí mládeže. Rozsáhlá analýza směřuje krok za krokem k příčinám a společenským předpokladům vzniku výchovných ústavů, zabývá se specifickými rysy jejich formování a končí popisem problémů, s nimiž se tato hnutí setkávala v každodenním provozu.

Autor celou rozsáhlou práci rozložil do dvanácti kapitol, kterým předchází úvod a po nichž jsou uvedeny závěry a seznam použité literatury. Text je rozdělen na dva oddíly; první oddíl obsahuje prvních šest kapitol: Venkovské výchovné ústavy jako součást reformy života a kulturní kritiky; Venkovské výchovné ústavy a reformně pedagogická diskuse, Venkovské výchovné ústavy a hnutí mládeže, Svobodná mládež – sen reformátorů, Venkovské výchovné ústavy – model reformní školy, Gustav Wyneken a Svobodná školní obec ve Wickersdorfu. Druhý oddíl obsahuje následujících šest kapitol: Karel Metzner a německé hnutí mládeže, Karl Metzner a školská reforma, Litoměřický domov mládeže – sociálně-pedagogický reformní ústav, Trpký osud školní obce v Litoměřicích a v Hamrštejnu u Liberce – od založení k násilnému uzavření, Reforma života – svobodné školní obce v Litoměřicích a v Hamrštejnu u Liberce, Idea pracovní školy a svobodná školní obec a Rozvoj pospolitosti ve školní obci.

V první části autor práce podrobil důkladnému šetření reformní koncepty výchovy v Německu na přelomu 19. a 20. století a v první třetině 20. století. Druhá část práce rekonstruuje vznik, vývoj a zánik německého venkovského výchovného ústavu založeného v meziválečném Československu Karlem Metznerem. Jeho reformní pokus je zasazen do celkových souvislostí reformně pedagogických sudetoněmeckých diskusí o poslání výchovy dětí a mládeže. Časové ohraničení tématu je dáno zhruba lety 1899–1939. Velmi zajímavé je i srovnání úsilí sudetoněmeckých pedagogů se snažením V. Příhody a jeho reformního křídla. Autor na archivních materiál doložil, že převážná většina sudetoněmeckých učitelů a pedagogů odmítala reformně pragmatické ideje, tíhla naopak stále silněji k německým iracionálním a mystickým směrům a k duchovnému ladění.

Při celkovém hodnocení díla, je nutné podtrhnout, že práce má průkopnický ráz. Je neobvykle rozsáhlou historickou studií zaměřenou na oblast, která pomalu začíná probouzet mezinárodní zájem: na minulost německého školství na území Československa, resp. dnešní České republiky. Autor svým

dílem začíná zaplňovat neobyčejně citlivou mezeru: popisuje společnou minulost lidí žijících v mnohonárodnostním státě a ukazuje na složité předivo vztahů, které se v průběhu tohoto soužití vytvářelo.

I když se na první pohled zdá, že předkládaný dvoudílný text se zabývá jen částí reformního úsilí, jeho význam jde daleko nad rámec ohlášený v titulu. Kniha obsahuje širokou kulturní, filozofickou a pedagogickou analýzu reformního hnutí v Německu, stopuje jeho kořeny a hledá jeho skryté předpoklady. Vedle brilantních popisů se čtenář v textu práce může setkat i s řadou metodologických úvah, které mají vzdělávací význam i pro studující pedagogiky, neboť jde o školu myšlení a názorné ukázky vědeckého uvažování na poli pedagogické historie. Za zvlášť podnětné považuji i snahy prolomit některá obvyklá klišé a ukázat jak složitý a diferencovaný byl ideový a organizačně politický boj v reformních proudech.

Hledání společných východisek a odlišností jednotlivých ideových proudů bylo umožněno tím, že autor se bezpečně pohybuje v širokém terénu, který je předmětem jeho badatelského zájmu. Celá práce obsahuje řadu dílčích shrnutí, text je provázen velice pečlivě vedeným poznámkovým a bibliografickým aparátem. Celá studie by se měla stát základní příručkou pro studenty pedagogiky, neboť učí nahlížet pedagogické problémy a jejich řešení v širokých ideových – filozofických, společenských a historických souvislostech. Text práce, tak jak to u dobrých historických studií bývá, nepoukazuje jenom k problematice ohlášené v jejím titulu, ale obsahuje řadu dobově kulturně společenských konotací a otevírá možnost porozumět zvláštnostem vývoje mládežnických organizací u našich německých spoluobčanů před druhou světovou válkou.

Jaroslav Koča